

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Vznik úřadu obhájce jakožto pátého orgánu Mezinárodního trestního soudu?

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: doktorské studium

2014
VII. ročník SVO

Autorka: Mg. et Mgr. Radka Kryslová
Konzultant: JUDr. PhDr. Veronika Bílková,
E.MA., Ph.D.

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním ve veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Plzni dne 5.4.2014

.....
Mgr. et Mgr. Radka Kryslová

1. Úvod

Mezinárodní trestní soud (dále jen "MTS") je v historii mezinárodního trestního práva historicky prvním soudním orgánem, který nemá dočasnou povahu. Po euforii celé řady len mezinárodního společenství ze vzniku stálého MTS, jehož úkolem je stíhání a trestání pachatelů *"nejzávažnějších zločinů, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek"*¹ (jedná se o zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločiny agrese), dochází v posledních několika letech k nastolení nových otázek, týkajících se povahy samotného řízení před MTS. Jednou z těchto otázek je i problematika zajištění principu rovnosti zbraní mezi žalobcem a obhájcem. Role obhájce v řízení před MTS je jedním z témat, které začíná být odborníky z oboru mezinárodního práva čím dál tím více diskutováno, a to jak právními teoretiky, tak i samotnými obhájci, kteří v rámci řízení před MTS působí, v etn mezinárodních nevládních institucích sdružujících zájmy obhájců.²

Stěžejní tezí této práce je, že v rámci MTS by mohlo dojít ke vzniku samostatného úřadu obhájce, přičemž primárním cílem práce je představit hlavní argumenty, na jejichž základ by mohlo ke vzniku tohoto nezávislého úřadu dojít. Sekundárním cílem práce je úvaha *de lege ferenda* nad konkrétním institucionálním zakotvením úřadu obhájce, pravomocemi tohoto úřadu a zdroji financování, včetně rozpočtových pravidel fungování úřadu. Práce je založena na několika hypotézách, které budou probírány. První hypotézou je, že *úřad obhájce, který by byl samostatným orgánem MTS, by poskytl k zajištění vyšší míry efektivnosti činnosti obhájce a vedl by k naplnění principu rovnosti zbraní v řízení před MTS.* Druhou hypotézou je, že *se vznikem úřadu obhájce jakožto pátého orgánu MTS by se snížila administrativně-byrokratická zátěž kanceláře soudu a ve svém důsledku by vedla i ke snížení rozpočtových výdajů soudu.* Třetí hypotézou je, že *jednou z významných příležitostí vzniku samostatného úřadu obhájce je považující politicko-právní filosofie kontinentálního (inkvizitního) trestního řízení, na niž je řízení před MTS založeno.*

MTS se dosud skládá ze čtyř základních orgánů: předsednictva, soudních úseků (přípravného, projednacího a odvolacího), úřadu žalobce a kanceláře. Při analýze potřeby a vhodnosti vzniku úřadu obhájce je nutné vyjít z toho, že v současné době u MTS na straně obhajoby neexistuje žádný analogický úřad, který by měl podobné institucionální zakotvení, pravomoci a fungoval by za obdobných rozpočtových podmínek jako úřad žalobce. Úřad

¹ Viz Preambule ústavního statutu MTS (dále jen "Statut MTS").

² Například Mezinárodní advokátní komorou (IBA, International Bar Association), Mezinárodní trestní advokátní komorou (ICB, International Criminal Bar) nebo Mezinárodní asociací trestních obhájců (ICDAA, International Criminal Defence Attorney's Association).

veřejného obhájce, který u MTS působí a který je administrativně vázán na kancelář MTS, navzdory svému názvu není samostatným orgánem soudu srovnatelným s úřadem žalobce.

Úřad veřejného obhájce se týká zejména fáze právního řízení (situací, kdy je v zájmu spravedlnosti nutné, aby byl určení osob ustanoven obhájce, především se jedná o tzv. *ad hoc* obhájce nebo o případy nutné obhajoby). Mezi obecné funkce tohoto úřadu patří poskytování podpory a pomoci obhájcem působícím v řízení u MTS a osobám vyžadujícím právní pomoc. Specifickou funkcí tohoto úřadu je jeho pravomoc působit jakožto mediátor při řešení sporů mezi obhájci jinými v řízení před MTS a jejich klienty.³

Úřad veřejného obhájce však zdaleka nepokrývá všechny funkce soudu nutné pro efektivní zajištění práva na obhajobu osob obviněných ze zločinů spadajících do jurisdikce soudu. Tyto další funkce zajišťuje kancelář soudu včetně s tajemníkem, příslušnými kompetencemi kanceláře v nejširším pojetí spadají veškeré funkce, které se netýkají přímo soudních funkcí (s výjimkou funkcí, které náležejí žalobci MTS).

Tvrdí Statutu MTS (mezinárodní smlouvy, která je právním základem MTS), nepovažovali vznik samostatného úřadu obhájce coby svébytného orgánu tohoto soudu za nutný. Přispěl by však dodatečný vznik úřadu obhájce, který by byl samostatným orgánem MTS, k zajištění vyšší míry efektivity funkcí obhájce? Snížila by se vznikem tohoto páteho orgánu MTS administrativně-byrokratická zátěž kanceláře soudu, pod níž v současné době obhájci jiní v řízení před MTS systematicky spadají? Jaké jsou hlavní argumenty pro vznik samostatného úřadu obhájce a jaké jsou hlavní argumenty proti jeho vzniku? Jaké jsou nejvýznamnější požadavky pro vznik tohoto úřadu a existuje vůbec společná vlna smluvních stran Statutu (jednotlivých států) k tomu, aby byl tento úřad vytvořen? Všechny tyto otázky budou zodpovězeny v následujících kapitolách předkládané práce.

2. Naplnění principu rovnosti zbraní v řízení před MTS

Přestože je princip rovnosti zbraní jedním z klíčových principů mezinárodního trestního práva, neexistuje žádná univerzálně použitelná definice tohoto pojmu, která by byla zakotvena v platném mezinárodním právu. Ani ve Statutu MTS není legální definice tohoto pojmu uvedena, což však neznamená, že se tento princip v řízení před MTS neuplatní. V judikatu Evropského soudu pro lidská práva je principem rovnosti zbraní míněn princip, podle něhož je nutné, aby obhajoba i obžaloba byly v řízení zajištěny srovnatelnou (resp.

³ Viz *The Office of Public Counsel for the Defence*.

proporcionální) možnost prezentovat svůj případ a prosazovat své zájmy, a to za podmínek, za kterých ani jedna ze stran trestního procesu není podstatně znevýhodněna vůči druhé straně.⁴ Podobný výklad principu rovnosti zbraní ve své judikatuře užívají i *ad hoc* mezinárodní trestní tribunály (Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu). Pro účely této práce je však princip rovnosti zbraní pojímán v širším pojetí, rozumí se jím nejen nutnost zajištění srovnatelných možností obou stran (obžaloby i obhajoby) v průběhu řízení před MTS, ale i nutnost zajištění srovnatelných výchozích podmínek rovnosti obou stran trestního procesu. Pokud totiž tyto výchozí podmínky srovnatelné (resp. proporcionální) nejsou, nemohou být nikdy srovnatelné (resp. proporcionální) ani následné možnosti obou stran trestního řízení v rámci samotného procesu před MTS.

V této souvislosti je nutné zdůraznit, že princip rovnosti zbraní a jeho reálné prosazení v konkrétním typu trestního řízení je závislé rovněž na tom, zda je toto trestní řízení založeno spíše na kontinentálním (inkvizitním) nebo na angloamerickém (adversárním) typu trestního procesu. Obecně lze říci, že princip rovnosti zbraní je pojímán odlišně v závislosti na politické, právní a morální filozofii, která je základem konkrétního trestního řízení. V kontinentálním typu trestního procesu veřejná moc vystupuje jako základní rámec k naplňování obecného zájmu jednotlivce a na obviněného je nahlíženo spíše jako na objekt trestního řízení a nikoliv jako na jednu ze stran sporného řízení. V angloamerickém typu trestního procesu nad mocí veřejné autority existuje tzv. panství práva (*rule of law*), jehož podstatou je množina jasně vymezených individuálních práv a svobod, jimiž jednotlivci disponují a které mohou jednotlivci vůči veřejné autoritě uplatňovat. V angloamerickém systému představuje trestní řízení souboj dvou stran, obhajoby a obžaloby, při němž žalobce musí prokázat vinu obžalovaného mimo rozumnou pochybnost (*beyond a reasonable doubt*).⁵ Princip rovnosti zbraní a jeho co nejširší možné pojetí je daleko více prosazováno v angloamerickém typu právní kultury, a to zejména v důsledku odlišného chápání role veřejné žaloby a obhájce (jakožto srovnatelných stran trestního procesu), nežli v kontinentálním typu právní kultury, v němž obvykle dominuje role žalobce.

Žalobce v řízení před MTS spíše není stranou trestního procesu ve smyslu angloamerického pojetí, nebo podle článku 54 odst. 1 písm. a) Statutu MTS je povinen v rámci zjištění skutečného stavu věci postupovat při vyšetřování tak, aby byly prozkoumány

⁴ Viz McBride J. *Human rights and criminal procedure. The case law of the European Court of Human Rights*, s. 337.

⁵ Šturma, P., Tomášek, M. et al. *Nové jevy v právu na poškození 21. století III. Proměny veřejného práva*, s. 16.

veškeré skutečnosti a důkazy potřebné pro zjištění trestní odpovědnosti dle Statutu, přičemž stejná práva přivádějí k závěru, že žalobce má být v rámci kontinentálního typu trestního procesu, nebo spíše než stranou řízení je žalobce úředníkem soudu, který bere v potaz jak přičející, tak i polehující okolnosti případu a jeho úkolem je mimo jiné zjištění skutečného stavu věci.⁶

Žalobce MTS je dále povinen poskytnout obhajobu co nejdříve dle důkazů, které svádí nebo které by mohly svádět o nevinu obviněného a které by mohly být posuzovány jako polehující okolnosti nebo mít vliv na důvěryhodnost důkazů obhajoby. Žalobce je však zároveň povinen nezveřejnit písemnosti a informace, které mu byly poskytnuty, s tím, že mají být považovány za důvěrné a použity výhradně pro účely získání dalších důkazů (s výjimkou případů, kdy předseda těchto písemností a informací dá souhlas se zveřejněním). V případě neposkytnutí informací obhajobou (resp. v případě pochybností nad tím, zdali má žalobce obhajobu tyto informace poskytnout, či nikoliv) má podle článku 67 odst. 2 Statutu MTS rozhodnout soud, jakožto nezávislý a nestranný arbitr. V této souvislosti je nutné zmínit, že v průběhu historicky prvního řízení před MTS, v němž byl vynesen odsuzující rozsudek (v řízení proti Thomasu Lubangovi), soud opakovaně konstatoval, že žalobce MTS v rozporu s jemu uloženými povinnostmi neposkytuje obhajobu dle důkazů, které jí měly být poskytnuty. Soudci MTS se opakovaně ztotožnili s argumenty obhájce Thomase Lubangy, podle nichž žalobce MTS nemá dostatečný důvod pro to, aby jim tyto důkazy neposkytl.⁷

3. Úřad žalobce jakožto orgán MTS

3.1 Institucionální zakotvení a pravomoci

V případě úřadu žalobce stojí žalobce, který je volen tajným hlasováním absolutní většinou hlasů členů Shromáždění smluvních stran Statutu MTS. Je to právě žalobce, kdo má před zahájením hlavního líčení v řízení před MTS dominantní postavení, nebo v rámci přípravného řízení shromažďuje důkazy, jimiž se bude následně ve fázi hlavního líčení snažit prokázat vinu obžalovaného. Rovnost stran - žalobce a obhájce - není v průběhu přípravného řízení dostatečně zajištěna, nebo žalobce je v této fázi řízení značně zvýhodněn. Oproti obhajobě má žalobce jménem MTS vyžadovat spolupráci ostatních států i mezivládních

⁶ Srov. Politi, M., Gioia, F. *The Criminal Procedure before the International Criminal Court: Main Features*, s. 112.

⁷ Viz *Case: Thomas Lubanga Dyilo*.

organizací podle části 9. Statutu (Mezinárodní spolupráce a justiční pomoc) nebo jiné formy spolupráce podle článku 93 Statutu. V právní (resp. vyšetřovací) fázi řízení před MTS se přiinnosti žalobce uplatní zejména prvky vyhledávacího procesu typického pro kontinentální (románsko-germánské) trestní řízení.⁸

Žalobce MTS na rozdíl od obhájce jiných v řízení před MTS disponuje rozsáhlým administrativním aparátem a obvykle disponuje i vyššími finančními zdroji, v těmto množství lidských zdrojů a politické podpory pro svoji práci.⁹ Co se týče přístupu žalobce k dokazování, je nutné zdůraznit, že žalobce MTS jedná při výkonu své funkce v nejobecnější rovině jménem mezinárodního společenství, neboť MTS byl ustanoven za tím účelem (dle preambule Statutu MTS), aby nejzávažnější zločiny, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek, nezůstaly nepotrestány.

Cílem této podkapitoly není podat pohled jednotlivých pravomocí úřadu žalobce MTS, ale na příkladu jedné z pravomocí tohoto úřadu ukázat, jak se může absence samostatného úřadu obhájce odrazit v nerovnováze pozice obhájce a žalobce v řízení.

Žalobce MTS, stojící v čele úřadu žalobce, disponuje veškerými pravomocemi k řízení a správě úřadu. Pracovníci úřadu žalobce nesmí přijímat žádné pokyny ze zdrojů mimo rámec úřadu. Úřad žalobce je samoregulačním subjektem, v rámci něhož jsou přijímána taková opatření, která jsou nutná pro chod a práci úřadu z vnitřního pohledu tohoto úřadu, nikoliv z pohledu vnějšího, kontrolního. Pěstože Statut MTS vstoupil v platnost již ke dni 1. července 2002, až s účinností ke dni 23. dubna 2009 bylo úřadem žalobce přijato Nařízení,¹⁰ týkající se podrobnějších pravidel pro práci úřadu i samotného žalobce MTS.

Co se týče etických pravidel výkonu funkce žalobce a pracovníků úřadu žalobce (resp. pravidel profesionálního jednání a chování žalobce a pracovníků úřadu žalobce), tato pravidla byla úřadem žalobce přijata až s účinností ke dni 5. září 2013.¹¹ Samostatný úřad žalobce, který je institucionální součástí MTS, avšak disponuje pravomocí přijímat vlastní vnitroorganizační pravidla svého fungování a správy, tudíž nepovažoval po dobu jedenácti let své existence za potřebné přijmout pravidla stanovící kritéria profesionálního a etického jednání žalobce a ostatních pracovníků úřadu. S tímto však velmi výrazně kontrastuje skutečnost, že Shromáždění smluvních stran již v rámci svého třetího plenárního zasedání v prosinci roku 2005 přijalo Etický kodex obhájce, přestože (nebo právě proto, že) žádný úřad

⁸ Šturma, P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*, s. 189.

⁹ Katzman, R. *The Non-Disclosure of Confidential Exculpatory Evidence and the Lubanga Proceedings: How the ICC Defense System Affects the Accused's Right to a Fair Trial*, s. 83-84.

¹⁰ Viz *Regulations of the Office of the Prosecutor*.

¹¹ Viz *Code of Conduct for the Office of the Prosecutor*.

obhájce, jako samostatný orgán MTS, zřízen nebyl. Došlo tedy k paradoxní situaci, kdy zcela samostatný orgán MTS (úřad žalobce) nepřijal až do konce roku 2013 vlastní etická pravidla pracovníků úřadu, včetně žalobce, přestože již od roku 2005 existoval etický kodex obhájce MTS, kteří žádný vlastní úřad u MTS nemají, nebo jsou organizačně zařazeni pod kancelář MTS.

Uvedený odlišný režim však z hlediska nutnosti zajištění nezávislého výkonu činnosti obhájce v řízení před MTS není příliš vhodný, neboť porušuje princip rovnosti zbraní v jeho širším pojetí. Z pohledu podmínek, na nichž žalobce a obhájci v řízení před MTS vykonávají svoji činnost, je tudíž zřejmé, že v případě obhájce byly tyto podmínky jejich činnosti regulovány zvenčí (tj. jedná se o způsob rozhodování "o nás bez nás"), zatímco v případě žalobce si podmínky činnosti upravili sami zaměstnanci úřadu žalobce (tj. jedná se o samoregulaci způsobu rozhodování). Pokud jsou tedy součástí principu rovnosti zbraní chápány i srovnatelné (proporcionální) výchozí podmínky obou stran trestního procesu, je porušením tohoto principu, pokud o stěžejních otázkách rozhodují v jednom případě sami zástupci jedné ze stran trestního procesu a ve druhém případě je toto rozhodování zástupcem druhé strany trestního procesu zcela znemožněno.

3.2 Zdroje financování, rozpočet

Úřad žalobce je financován stejným způsobem, jako jsou financovány všechny ostatní orgány MTS, a to z finančních prostředků soudu. Výdaje spojené s činností úřadu žalobce jsou hrazeny z rozpočtu, který je schvalován Shromážděním smluvních stran Statutu MTS a zdrojem financování jsou: a) vyčleněné příspěvky smluvních stran,¹² b) prostředky poskytnuté Organizací spojených národů, se souhlasem Valného shromáždění. MTS může nadto za splnění určitých podmínek přijímat i dobrovolné příspěvky ze strany vlád, mezinárodních organizací, fyzických osob, právnických osob a jiných subjektů.

Z celkového rozpočtu MTS ve výši 121.656.200 EUR je pro rok 2014 vyčleněno na činnost úřadu žalobce soudu celkem 33.220 EUR, přičemž úřad žalobce je po kanceláři soudu druhým finančně nejnákladnějším orgánem MTS.¹³ Na činnost kanceláře soudu je pro rok 2014 vyčleněno celkem 66.293 EUR,¹⁴ přičemž práva z tohoto rozpočtu je v současné době financována i činnost těchto obhájců, jejichž činnost není financována přímo ze strany jejich klientů (v případě osob, které si z důvodu své nemajetnosti nemohou dovést hradit náklady

¹² Výše příspěvků smluvních stran do rozpočtu MTS se stanovuje podle stejného principu, na kterém je založen výpočet příspěvků států do rozpočtu OSN. Vizlánek 117 Statutu MTS, s. 4245.

¹³ Viz *Resolution ICC-ASP/12/Res.1*, s. 1.

¹⁴ Viz *Resolution ICC-ASP/12/Res.1*, s.1.

související s jejich obhajobou). Z této rozpočtové kapitoly (rozpočet kanceláře MTS) jsou rovněž financovány veškeré související činnosti, spojené s rolí obhájce v řízení před MTS.

Co se týče platu, příspěvků k platu a finančních náhrad platu žalobce, podle článku 49 Statutu MTS jejich výši stanoví Shromáždění smluvních stran MTS, přičemž plat žalobce a příspěvky k platu žalobce nesmějí být po dobu trvání funkčního období žalobce snižovány. Na druhou stranu o platu a o příspěvcích k platu obhájce rozhoduje kancelář soudu, přičemž na vyšší úrovni je o poskytování finančních prostředků na právní pomoc (jejíž součástí je i činnost obhájce) rozhoduje rovněž Shromáždění smluvních stran. Vzhledem k tomu, že o konkrétních výdajích na činnost jednotlivých obhájce rozhoduje kancelář soudu, v rámci přerozdlování těchto finančních prostředků dochází velmi často k organizovaným nesouhlasným reakcím ze strany obhájce. Ti kritizují nejen fakt, že dochází k soustavnému snižování finančních prostředků (přičemž za těchto podmínek nelze obhajobu obviněných vykonávat skutečně efektivně),¹⁵ ale i to, že o snižování těchto financí není v rámci kanceláře soudu vedena dostatečná diskuze, obhájci nemají možnost o rozdělování financí spolurozhodovat, event. zaujmout k této problematice stanovisko, který by bylo bráno v potaz.¹⁶

4. Úřad obhájce jakožto orgán MTS?

4.1 Možné institucionální zakotvení

V souvislosti s navrhovaným rozšířením po tu orgán MTS o samostatný úřad obhájce, se nabízí otázka, jakým způsobem by k tomuto rozšíření po tu orgán z dosavadních čtyř orgánů mohlo fakticky dojít. Klíčové je zodpovězení otázky zdali se v případě rozšíření po tu orgán soudu jedná o změnu Statutu MTS institucionální povahy, či nikoliv. Ustanovení článku 122 Statutu obsahuje demonstrativní výčet ustanovení Statutu, která lze považovat za ustanovení institucionální povahy. Přestože zde není článek 34 Statutu, který obsahuje výčet orgánů soudu výslovně zmíněn, lze dospět k názoru, že i změna samotného složení soudu je změnou institucionální povahy, nebo se jedná o změnu, která má vnitřní složení soudu, tj. vztahuje se k procedurálnímu fungování soudu, nikoliv k jeho hmotným právním kompetencím, pravomocím či jurisdikci. Změnu ustanovení institucionální

¹⁵ Viz například *Response from the Defence teams of Mr Lubanga, Mr Bemba, Mr Mbarushimana, Mr Ngudjolo and Mr Banda & Mr Jerbo to the Registry's "Discussion Paper on the Review of the ICC's Legal Aid System"*.

¹⁶ Viz *Statement*.

povahy Statutu MTS je oprávněna navrhnout kterákoliv smluvní strana, přičemž o jejím přijetí rozhoduje Shromáždění smluvních stran i revizní konference konsenzem. Pokud nelze dosáhnout konsenzu, změnu lze přijmout dvoutřetinovou většinou hlasů smluvních stran.

Nejbližší zasedání Shromáždění smluvních stran, na kterém by teoreticky k projednání návrhu smluvní strany na vznik samostatného úřadu obhájce mohlo dojít, se bude konat ve dnech 8. až 17. prosince 2014 v sídle OSN v New Yorku.¹⁷ K dnešnímu dni však ze strany žádné smluvní strany Statutu k podání návrhu na projednání této problematiky nedošlo.

V letošním roce uplyne dvanáct let od vzniku MTS jakožto historicky prvního stálého mezinárodního trestního soudu a téma vzniku samostatného úřadu obhájce nebylo do dnešního dne žádnou smluvní stranou Statutu nastoleno jako otázka, kterou by se Shromáždění smluvních stran vážně a podrobně zabývalo. Přesto nelze říci, že by k pokusům o vznik samostatného úřadu obhájce během přípravných prací na Statutu MTS vůbec nedocházelo. S návrhem na vznik samostatného a nezávislého úřadu obhájce přišla již v červenci 1998 Mezinárodní asociace trestních obhájců, která se účastnila římské konference, na níž byl Statut MTS přijat. V čele této asociace stála trestní obhájčyn Elise Groulx, která je do dnešního dne velkou propagátorkou vzniku nezávislého úřadu obhájce u MTS. Na římské konferenci se však širší podporu mezi jednotlivými státy pro vznik úřadu obhájce získat nepodařilo. Zástupce jednotlivých států daleko více zajímalo, jakým způsobem bude u MTS fungovat úřad žalobce, role a postavení obhájce u MTS zůstaly na této konferenci spíše stranou zájmu.¹⁸ Po přijetí Statutu MTS získal návrh na vznik úřadu obhájce podporu čtyř smluvních stran Statutu, a to Nizozemska, Francie, Německa a Kanady. Zejména díky těmto státům, Mezinárodní asociaci trestních obhájců a několika dalším mezinárodním nevládním organizacím, se do Pravidel procesního a disciplinárního řízení MTS podařilo prosadit ustanovení, která se týkají postavení obhájce a zaručí jim alespoň jistou (by velmi nízkou) míru nezávislosti na kanceláři MTS, pod který obhájci činní u soudu institucionálně spadají.

V souvislosti s možným vznikem úřadu obhájce je nutné zdůraznit, že po přijetí celé řady právních předpisů, týkajících se jak hmotného právního, tak i procesního právního fungování MTS, je daleko obtížnější představit si vznik samostatného úřadu obhájce, nebo by muselo dojít k revizi všech ustanovení, která se týkají dosavadního uspořádání MTS ve vztahu k postavení obhajoby v řízení před soudem. Bylo by daleko jednodušší přistoupit ke vzniku

¹⁷ Viz *Thirteenth session of the Assembly of States Parties*.

¹⁸ Viz Groulx, E., *The Defence Pillar: Making the Defence a Full Partner in the International Criminal Justice System*, s. 24.

úadu obhájce tzv. na zelené louce, tak, aby se veškeré vznikající právní předpisy připisovaly tomu, že tento úad existuje, nežli vytvářet úad obhájce ex post a teprve následně připisovat již existujícímu právnímu předpisu, které se vznikem tohoto úadu nepočítaly a ani je nepředpokládaly. Náklady, které by v souvislosti se vznikem samostatného úadu obhájce vznikly a které nemají zdaleka povahu pouze nákladů finančních (ale také personálních nebo zásobových), mohou být v současné chvíli dalším důvodem, pro smluvní strany o vznik tohoto orgánu neusilují.

Je zřejmé, že stejné úvahy ohledně možného vzniku samostatného úadu obhájce nemohly být vedeny daleko dříve, a to před vznikem MTS, ve fázi přípravných úkonů jeho Statutu. V této fázi však jednotlivé státy daleko více usilovaly o zakotvení takových ustanovení, která budou sloužit hlavnímu účelu MTS - stíhat a trestat nejzávažnější zločiny podle mezinárodního práva, nikoliv ustanovení, která by sloužila zajištění práv osob, které jsou ze spáchání těchto zločinů obviněny. Bylo by nelze říci, že by Statut MTS neobsahoval ustanovení týkající se zajištění práv osob v průběhu řízení před soudem (viz například článek 55 Statutu zakotvující práva osob v průběhu vyšetřování nebo článek 67 Statutu obsahující výčet minimálních záruk pro zachování práv obviněného), teprve po vzniku MTS za absence samostatného úadu obhájce přibývaly problémy, nebo obhájci nejsou v řízení dostatečně institucionálně zakotveni. Jaké institucionální zakotvení by však bylo vhodné v případě vzniku úadu obhájce u MTS zvolit?

Úad obhájce by mohl mít podobné institucionálně-organizační postavení jako úad žalobce, tj. mohlo by se jednat o samostatný orgán soudu, který jedná nezávisle, odpovídá za efektivní výkon obhajoby v jednotlivých fázích trestního řízení před MTS, dohlíží na činnost jednotlivých obhájců a do jeho kompetencí by patřily veškeré činnosti související s obhajobou v řízení před soudem. Předpokladem efektivní činnosti úadu obhájce je samozřejmě rovněž rozpočtová nezávislost, resp. financování úadu obhájce z rozpočtu MTS, avšak v rámci samostatné rozpočtové kapitoly. Podle stávajícího znění Pravidla 20 Pravidel procesního a trestního řízení MTS je to kancelář soudu, v jejíž kompetenci jsou veškeré záležitosti týkající se obhajoby.

Vzhledem k tomu, že do kompetence kanceláře MTS spadá velké množství nejrozličnějších činností a kancelář je příjemcem nejvyššího množství finančních prostředků z rozpočtu soudu,¹⁹ kritici dosavadního nedostatečného institucionálního zakotvení obhajoby u MTS argumentují tím, že kancelář soudu nevěnuje dostatečnou pozornost skutečně

¹⁹ Jak již bylo uvedeno v předcházející části této práce, na činnost kanceláře soudu je pro rok 2014 vyčleněno celkem 66.293 EUR.

efektivnímu výkonu obhajoby a v případě kolize zájmů její zastánci upřednostují administrativně-byrokratická řešení (např. prosazují snížení rozpočtových výdajů obhájce) na úkor práv obviněných na právní pomoc.²⁰ V tomto směru lze konstatovat, že z hlediska kvalitativního není příliš důležité, že obviněnému je formálně obhájce poskytnut a tudíž je zajištěno jeho právo na právní pomoc, nýbrž důležité je, zdali obhájce obviněného má dostatečné finanční a personální prostředky k efektivnímu výkonu obhajoby a zdali je mu poskytnuto takové zázemí, v rámci něhož lze právo na právní pomoc obviněného skutečně realizovat.

4.2 Možné pravomoci

Co se týče úřadu obhájce, tento úřad by v sobě měl zahrnovat veškeré pravomoci, které v současné době spadají do kompetence kanceláře soudu a týkají se činnosti obhájce v řízení před soudem. Úřad obhájce by v sobě zahrnoval jak veškeré pravomoci úřadu veřejného obhájce, tak i pravomoci všech ostatních nižších organizačních jednotek kanceláře MTS, které se zabývají obhajobou v řízení před soudem. Úřad obhájce by vedl seznam obhájce MTS (resp. kandidátů na funkci obhájce v řízení před soudem), zajišťoval by školení obhájce v hmotných právních i procesních právních předpisech soudu, zajišťoval by funkci kárného senátu ve věcech kárných provinění obhájce činných u MTS, rozdělval by finanční prostředky poskytnuté z rozpočtu soudu apod. Úřad obhájce by byl rovněž nadán pravomocí vlastní vnitroorganizační normotvorby, a tudíž by fungování tohoto úřadu bylo velmi flexibilní, nebo úřad by mohl pružně a operativně reagovat na naléhavou potřebu upravit činnosti, které tuto podrobnější úpravu vyžadují. Stejně jako v případě zastánců úřadu žalobce i v případě zastánců úřadu obhájce by zastánci nesměli přijímat žádné pokyny ze zdrojů mimo rámec tohoto úřadu. Úřad obhájce by tudíž rovněž představoval samoregulační subjekt, v rámci něhož by byla přijímána taková opatření, která by byla nutná pro chod a činnost úřadu.

V jakých konkrétních aspektech by však případný vznik úřadu obhájce mohl přispět ke skutečnému prosazení principu rovnosti zbraní v řízení před MTS? Jedním z nejvýznamnějších záležitostí je ta skutečnost, že obhájci, vedení na seznamu obhájce MTS, kteří by byli automaticky zároveň zástupci úřadu obhájce soudu, by při své činnosti mohli vyžadovat spolupráci ostatních států i mezivládních organizací podle části 9. Statutu

²⁰ Viz Tuinstra, J. T. *Defence Counsel in International Criminal Law*, s. 99.

(Mezinárodní spolupráce a justiční pomoc) nebo jiné formy spolupráce podle článku 93 Statutu.

K zajištění rovnosti zbraní by písemně předložené žalobní návrhy měly být, které však mají v samotném řízení před MTS podstatný význam a závažné důsledky. Příkladem jsou oficiální písemnosti žalobce a obhájce obviněného adresované tímto subjektem písemně mimo MTS. V případě žalobce je písemnost psána na hlavičkovém papíře s vyobrazením oficiálního symbolu MTS (váhy obklopené ratolestí jakožto symbol spravedlnosti) s označením, že se jedná o písemnost odesílanou úřadem žalobce. Písemnosti obhájce samozřejmě žádné takové symboly neobsahují, nebo obhájci v řízení před MTS nejsou zástupci žádného z orgánů soudu, ale jsou právními zástupci konkrétního obviněného. Z psychologického hlediska by samozřejmě přispělo daleko lépe, pokud by i písemnosti obhájce, adresované tímto subjektem, obsahovaly oficiální symbol MTS a údaj o tom, že obhájce se na adresáta písemnosti obrací v rámci výkonu své funkce obhájce v řízení před soudem. Příslušnost obhájce k MTS, která by byla zřejmá ze všech jejích podání, by přispěla k lepšímu vnímání obhájce ze strany těchto, od nichž tyto obhájci vyžadují pomoc v rámci výkonu obhajoby.

Pokud se jedná o vnímání obhájce jiných u MTS ze strany těchto subjektů mimo rámec MTS, v tomto smyslu by vznik samostatného úřadu obhájce přispěl k lepšímu pochopení funkce obhájce a výkonu obhajoby jako nedílné součásti mezinárodního trestního řízení. V médiích se například velmi často objevují společné fotografie soudce MTS s žalobcem a s tajemníkem soudu, bez přítomnosti obhájce, čímž dochází k tomu, že příjemci těchto mediálních zpráv si ztotožňují činnost soudu pouze se společným bojem proti pachatelům zločinů podle mezinárodního práva, kdy na jedné straně stojí "bok po boku" soudci a žalobce MTS a na straně druhé stojí, poněkud osamoceni, obviněný, spolu se svým obhájcem, přičemž obhájce součástí výkonu mezinárodní trestní spravedlnosti není. Jaké jsou důsledky nezdravého vnímání role a funkce obhájce na poli mezinárodní spravedlnosti, se ukázalo například v průběhu trestního řízení vedeného proti Thomasu Lubangovi. Média v provincii Bunia, v Demokratické republice Kongo, vysílala televizní přenosy ze zahájení hlavního líčení proti Thomasi Lubangovi, přičemž zprostředkovala přenosy úvodní řeči žalobce a úvodních řečí právních zástupců oběti, avšak přerušila vysílání v době, kdy u hlavního líčení pronášela svoji úvodní řeč obhájkyň obžalovaného Thomase Lubangy.²¹

²¹ Viz *Transcripts ICC-01/04-01/06-T-110-ENG WT 28-01-2009 1/51 NB T*, s. 9.

4.3 Možné zdroje financování, rozpočet

Co se týče možných zdrojů financování, stejně jako v případě dalších orgánů MTS i úřad obhájce by byl v případě svého vzniku závislý na rozpočtu soudu, přičemž na rozdíl od současného stavu by byl úřad obhájce financován ze samostatné rozpočtové kapitoly. Lze předpokládat, že rozdělování finančních prostředků by bylo ve vztahu k zajištění práv obviněných na pomoc obhájce efektivnější, nebo v současné době je financování právní pomoci vázáno celou řadou administrativně-byrokratických pravidel, která však ve svém důsledku vedou k neefektivnímu poskytování finančních prostředků z rozpočtu kanceláře MTS. Financování právní pomoci by bylo s ohledem na jediný orgán zabývající se obhajobou v řízení před soudem transparentnější a rovněž lépe kontrolovatelný. Vzhledem k tomu, že absencí samostatného úřadu obhájce, a s tím i související absencí samostatného rozpočtu na činnost obhájce, kritizuje celá řada mezinárodních institucí,²² lze předpokládat, že po vzniku úřadu obhájce by došlo k navýšení dobrovolných příspěvků do rozpočtu MTS.

Rovněž je pravděpodobné, že po vzniku samostatného úřadu obhájce by se smluvními stranami Statutu MTS staly některé státy, které od ratifikace Statutu odrazuje mimo jiné právní nedostatky zajištění práv obviněného, resp. obava z toho, že fyzickým osobám, stíhaným soudem, se nedostává dostatečného zajištění práv na obhajobu, ve srovnání s poměrně širokými kompetencemi žalobce soudu. I tyto státy by byly posléze příspěvateli do rozpočtu soudu, tudíž i do rozpočtu úřadu obhájce. Rovněž není vyloučeno, že by úřad obhájce nemohl být financován i přímými dary na svoji činnost, samozřejmě za předem daných podmínek, podle zásady transparentnosti (zahrnující například zveřejnění příspěvatelem). Za těchto podmínek by tudíž při vzniku samostatného úřadu obhájce mohlo dojít ke snížení rozpočtových výdajů soudu, nebo úřad obhájce by mohl být za předem daných pravidel financován i mimo oficiální rozpočet soudu.

²² Z nichž nejvýrazněji vznik samostatného úřadu obhájce MTS již dlouhodobě prosazuje Mezinárodní advokátní komora (IBA, International Bar Association).

5. Závěr

Vznik samostatného a nezávislého úřadu obhájce jakožto pátého orgánu MTS by přispěl ke snížení závislosti obhájce působících v řízení před soudem na administrativně-byrokratickém aparátu soudu, vedl by ke snížení rozpočtových výdajů soudu a vedl by ke skutečnému zajištění principu rovnosti zbraní před soudem. S pravomocí vnitroorganizační normotvorby, zetelečnou působností obhájce k MTS a s pravomocí samostatně rozhodovat o rozdělení finančních prostředků z rozpočtu úřadu, by s velkou mírou pravděpodobnosti došlo i k zajištění efektivnější činnosti obhájce v řízení před soudem.

Hlavním argumentem pro vznik úřadu obhájce v řízení před MTS je nutnost zajištění skutečného, nikoliv pouze formálního, principu rovnosti zbraní v řízení před soudem, nebo procedurální rovnost stran v řízení má svůj základ v určení, jaká je výchozí pozice stran trestního řízení, tj. jaké je jejich institucionální zakotvení v řízení před soudem, jaké jsou jejich pravomoci i jaké finanční prostředky mají strany k dispozici (a kdo rozhoduje o rozdělování těchto prostředků). Důležitým aspektem je i vnímání role obhájce v řízení před MTS těmito subjekty (tj. subjekty mimo institucionální rámec soudu). Zatímco žalobce MTS při všech svých úkonech v řízení jedná zcela zeteleč jakožto zástupce soudu a jako takový je těmito subjekty vnímán, obhájci činní u MTS při svých úkonech v rámci obhajoby jedná jakožto samostatní zástupci obviněného bez toho, aniž by byla jejich role těmito subjekty vnímána jakožto nedílná a nezbytná součást mezinárodního trestního procesu. Pokud by obhájci při své činnosti formálně vystupovali jakožto zástupci samostatného orgánu MTS, zlepšilo by se jejich postavení tvářivě tímto subjektem, nebo by se zdáraznil skutečný důraz na potřebu zajistit rovné postavení žalobce a obhájce v řízení před soudem.

Hlavním argumentem proti vzniku úřadu obhájce v řízení před MTS je skutečnost, že od vzniku soudu uplynulo již dvanáct let a v současné době by bylo extrémně nákladné vytvářet zcela nový orgán soudu, nebo za tímto účelem by bylo nutné zásadně změnit celou strukturu již existujících hmotných právních i procesních předpisů soudu. Mezinárodní trestní řízení před MTS je navíc založeno převážně na politicko-právní filosofii kontinentálního (inkvizitního) trestního řízení, kdy stejně je dosahnout potrestání pachatelů nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva, při němž tomuto cíli je podřízeno i institucionální zakotvení soudu a pravomoci žalobce soudu. Tvůrci Statutu nepovažovali za nutné vytvořit samostatný úřad obhájce jakožto nezávislý orgán soudu, při němž si lze jen obtížně představit, že by k jeho vzniku došlo nyní, po dvanáctiletém fungování soudu. V současné době ke vzniku úřadu obhájce neexistuje ani dostatečná vlna smluvních stran, přestože dlouhodobým

podporovatelem vzniku samostatného úadu obhájce u MTS jsou například Mezinárodní advokátní komora nebo Mezinárodní asociace trestních obhájců, které se snaží u jednotlivých smluvních stran Statutu získat pro tento svůj návrh širší podporu.

Nezbytnou podmínkou zajištění spravedlivého procesu je i právo obviněného na obhajobu, přičemž obhajobu může obviněný vykonávat i prostřednictvím svého obhájce. S ohledem na poměrně nepřehledná a striktní formální pravidla, týkající se jednotlivých úkonů v řízení před MTS, si lze obtížně představit, že by se obviněný v řízení před tímto mezinárodním soudem obhájoval sám, bez pomoci obhájce. MTS v rámci svých řízení naopak pomoc obhájce u jednotlivých obviněných podporuje, kdy obhájce je obviněnému ustanoven vždy, když toto vyžadují zájmy spravedlnosti. Jedním z podmínek zajištění spravedlivého procesu je i rovnost stran v řízení, přičemž tento princip nelze chápat restriktivně, ale při jeho výkladu a praktické realizaci je nutné postupovat extenzivně.

Neexistuje žádný přesvědčivý argument, pro který by úad obhájce jakožto samostatný orgán soudu nemohl u MTS vzniknout, přestože jeho vznik tvrdí Statutu MTS předvodně bez zamýšlení. Jeho vznik by naopak mohl přispět k daleko širší podpoře MTS v rámci mezinárodního společenství, nebo celá sada států, které nejsou smluvními stranami Statutu, vznášejí jakožto jednu z výhrad proti své ratifikaci Statutu právě nedostatečné zajištění práv obviněných v řízení před soudem na obhajobu.

Pokud má být role obhájce v mezinárodním trestním řízení chápána jako nezbytná a nedílná součást tohoto řízení, měl by existovat i samostatný orgán, který bude institucionální součástí soudu a který bude zastupovat zájmy obhajoby. Obhájci by měli disponovat obdobnými pravomocemi (samozřejmě s přihlédnutím k odlišným funkcím obhájce, na rozdíl od funkce žalobce, v řízení), kterými disponuje žalobce MTS, zejména co se týče vyžadování souhlasu smluvních stran Statutu. Pokud má být princip rovnosti zbraní v řízení před MTS skutečně prosazen a nikoliv pouze formálně deklarován, mělo by dojít ke vzniku pátého orgánu soudu, úadu obhájce, který bude mít veškeré pravomoci k tomu, aby zastupoval zájmy druhé a neméně důležité strany mezinárodního trestního řízení, zájmy obhajoby. Jakkoliv se zdá vznik samostatného úadu obhájce nadbytečný, nebo celou sadu funkcí tohoto orgánu v současné době vykonává kancelář soudu, pro pochopení významu a role obhájce v řízení před MTS celým mezinárodním společenstvím je vznik tohoto úadu naprosto nezbytný, nebo jeho vznik může přispět i k posílení pozice obhájce v řízení před národními soudy jednotlivých států.

6. Zdroje

Case: Thomas Lubanga Dyilo [online]. American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court, nedatováno [cit. 2014-04-03].

Dostupné z: <<http://www.amicc.org/icc/lubanga>>.

Code of Conduct for the Office of the Prosecutor [online]. The Office of the Prosecutor, Date of entry into force: 5 September 2013 [cit. 2014-03-08].

Dostupné z: <<http://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/docs/Code%20of%20Conduct%20for%20the%20office%20of%20the%20Prosecutor.pdf>>.

eská republika. Sd lení Ministerstva zahrani ních v cí ze dne 24. zá í 2009 o sjednání ímského statutu Mezinárodního trestního soudu. Sbírka mezinárodních smluv. 2009, ástka 33, ímský statut Mezinárodního trestního soudu v eském zn ní, s. 4198-4274, v anglickém zn ní, s. 4115-4197.

Groulx, Elise. *The Defence Pillar: Making the Defence a Full Partner in the International Criminal Justice System* [online]. Hague Conference Presentation The Hague, Netherlands, 3 November 2000 [cit. 2014-04-03].

Dostupné z: <<http://www.sc-sl.org/scsl/Public/SCSL-03-05-Sesay/SCSL-03-05-PT-047/SCSL-03-05-PT-047-II.pdf>>.

Jalloh, Charles C., DiBella Amy. Equality of Arms in International Criminal Law: Continuing Challenges [online]. *Legal Studies Research Paper Series*, Working Paper No. 2013-28, University of Pittsburgh School of Law, September 2013 [cit. 2014-03-08].

Dostupné z: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2314587>.

Katzman, Rachel. The Non-Disclosure of Confidential Exculpatory Evidence and the Lubanga Proceedings: How the ICC Defense System Affects the Accused's Right to a Fair Trial [online]. *Northwestern Journal of International Human Rights*, Volume 8, Issue 1 (Fall 2009) [cit. 2014-03-08].

Dostupné z:

<<http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1094&context=n>>

[jihr](#)>.

McBride Jeremy. *Human rights and criminal procedure. The case law of the European Court of Human Rights* [online]. Council of Europe Publishing, 2009 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.echr.coe.int/Documents/Pub_coe_Criminal_procedure_2009_ENG.pdf>.

Politi, Mauro, Gioia, Federica. The Criminal Procedure before the International Criminal Court: Main Features. *The Law and Practice of International Courts and Tribunals* 5, 2006, s. 103-123.

Regulations of the Office of the Prosecutor [online]. ICC-BD/05-01-09, Date entry into force: 23th April 2009 [cit. 2014-03-08].

Dostupné z: <<http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/FFF97111-ECD6-40B5-9CDA-792BCBE1E695/280253/ICCBD050109ENG.pdf>>.

Resolution ICC-ASP/12/Res.1 [online]. Adopted by the Assembly of States Parties at the 12th plenary meeting, on 27 November 2013, by consensus [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/ASP12/ICC-ASP-12-Res1-ENG.pdf>.

Response from the Defence teams of Mr Lubanga, Mr Bemba, Mr Mbarushimana, Mr Ngudjolo and Mr Banda & Mr Jerbo to the Registry's "Discussion Paper on the Review of the ICC's Legal Aid System" [online]. Coalition for the International Criminal Court, 31 January 2012 [cit. 2014-04-03].

Dostupné z:

<http://www.iccnw.org/documents/Joint_Observations_re_Legal_Aid_ET1.pdf>.

Statement [online]. The Swedish Bar Association, 14 February 2012 [cit. 2014-04-03].

Dostupné z:

<http://www.advokatsamfundet.se/Documents/Advokatsamfundet_sv/Nyheter/Statement%20-%20Legal%20Aid%20-%20Final%20-%202014%20Feb%202012.pdf>.

Šturma, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního trestního práva*. Praha: Karolinum, 2002.

Šturma, Pavel, Tomášek, Michal et al. *Nové jevy v právu na po átku 21. století III. Prom ny ve ejného práva*, Praha: UK v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2009.

The Office of Public Counsel for the Defence [online]. Nedaováno [cit. 2014-03-08].

Dostupné z: <http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/defence/office%20of%20public%20counsel%20for%20the%20defence/Pages/the%20office%20of%20public%20counsel%20for%20the%20defence.aspx>.

Thirteenth session of the Assembly of States Parties [online]. ASP Information - updated at : 10/02/2014 [cit. 2014-03-15].

Dostupné z:

<http://www.icc-cpi.int/en_menus/asp/sessions/documentation/13th-session/Pages/default.aspx>.

Transcripts ICC-01/04-01/06-T-110-ENG WT 28-01-2009 1/51 NB T [online]. Situation in the Democratic Republic of Congo – Case ICC-01/04-01/06, Hearing - Open Session, Wednesday, 28 January 2009 [cit. 2014-03-08].

Dostupné z: <http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc624554_01.pdf>.

Tuinstra, Jarinde Teminck. *Defence Counsel in International Criminal Law*. The Hague: T·M·C·ASSER PRESS, 2009.